

ประวัติ ตำนาน และพัฒนาการของประเพณีสารทเดือนสิบ
ในจังหวัดนครศรีธรรมราช*

The History, Legend and Development of the Tenth Lunar Month
Tradition (Sart Duen Sib) in Nakhon Si Thammarat Province

วิญญูชน เฮ่าตระกูล, พระมหาประทีน เขมจารี (ทองน้ำแก้ว) และแสงสุรีย์ ทองขาว
Vinyoochon Howtragool, Phramaha Prathin Kemmajaree (Tongnamkeaw)
and Saengsuri Thongkhao
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University Srithammasokkaraj Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: vinyoochon.how@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

ประเพณีสารทเดือนสิบได้พัฒนามาจากประเพณีสารทของอินเดียโดยจุดมุ่งหมายเพื่อทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วในช่วงวันแรม 1 ค่ำเดือนสิบจนถึงวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบ เมื่อประเพณีสารทของอินเดียได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชทำให้ประเพณีนี้เกิดการพัฒนาด้านต่างๆ ประการแรกคือประเพณีสารทเดือนสิบได้กลายเป็นหนึ่งในประเพณีทางพระพุทธศาสนา ประการที่สองคือระยะเวลาประกอบพิธีกรรมที่สอดคล้องกับตำนานความเชื่อทางท้องถิ่นและพระพุทธศาสนา ประการที่สามคือการพัฒนาในด้านรายละเอียดในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ และประการที่สี่คือพัฒนาการในด้านคุณค่าต่อสังคม เนื่องจากประเพณีสารทเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความสำคัญต่อผู้คนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะอยู่ไกลมากแค่ไหนลูกหลานยังคงกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดของตนในทุกๆ ปี นอกจากนี้เทศกาลสารทเดือนสิบเป็นประเพณีประจำจังหวัดที่จัดร่วมกันทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนั้นประเพณีสารทเดือนสิบจึงเป็นประเพณีที่ได้แสดงถึงอัตลักษณ์เฉพาะของชาวนครศรีธรรมราชทั้งในด้านศรัทธา พิธีกรรม วิถีชีวิต รวมถึงรูปแบบความเชื่อของผู้คนท้องถิ่นอย่างชัดเจน ชาวนครศรีธรรมราชจึงพร้อมใจในการมีส่วนร่วมและช่วยกันสืบสานประเพณีนี้อย่างเต็มที่ ทำให้เทศกาลนี้จึงมีความใหญ่โตและมีมหรสพมากมายให้ผู้คนในยุคที่ไม่มีเทคโนโลยีและยุคโลกาภิวัตน์ได้เข้า

*ได้รับบทความ: 20 ธันวาคม 2567; แก้ไขบทความ: 4 เมษายน 2568; ตอรับตีพิมพ์: 22 เมษายน 2568
Received: December 20, 2024; Revised: April 4, 2025; Accepted: April 22, 2025

มาร่วมสนุกกัน ซึ่งเป็นเทศกาลสำคัญที่เสริมสร้างเศรษฐกิจให้แก่ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ประเพณีสารทเดือนสิบ; พระพุทธศาสนา; ความเชื่อของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช

Abstract

The Tenth Lunar Month tradition or so called Sart Duen Sib has developed from the Indian Sart tradition. This tradition has a target for making merit to deceased ancestors from the 1st day of the waning moon until the 15th day of the waning moon in the tenth lunar month. When the Indian tradition became part of the way of life of Nakhon Si Thammarat's people. It has developed this tradition in various fields. Firstly, the Tenth Lunar Month tradition has become one of the traditions of Buddhism. The second is the duration of the ritual, which is consistent with local mythology, local beliefs, and Buddhism. The third is the development of the details of various rituals. And the fourth is the development of value for society. Because the Tenth Lunar Month tradition is very important to the people of Nakhon Si Thammarat province. No matter how far away they are from their hometown, the Nakhon Si Thammarat people return to join this tradition every year. It has made the Tenth Lunar Month tradition as a provincial tradition organized jointly by both the public and private sectors. So, the Tenth Lunar Month tradition clearly shows the characteristics of Nakhon Si Thammarat people in faith, ritual, the way of life and the belief of local people. People in Nakhon Si Thammarat are ready to practice this tradition and help carry on together. This festival has a huge scale and has a lot of entertainment for people in the non-technology era and globalization era to enjoy. This has been an important festival that has greatly enhanced the economy of the people of Nakhon Si Thammarat Province from the past to the present.

Keywords: The Tenth Lunar Month Tradition; Buddhism; Beliefs of the People in Nakhon Si Thammarat Province

1. บทนำ

ประเพณีสารทเดือนสิบเป็นของประเทศไทยประเพณีสารทเดือนสิบได้กลายเป็นประเพณีที่สำคัญซึ่งชาวเมืองนครศรีธรรมราชได้ถือปฏิบัติตามศรัทธาอย่างยาวนานในเอกสารประเพณีสารทเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กล่าวว่า “ชาวนครศรีธรรมราชถือคติว่าปลายเดือนสิบของแต่ละปีเป็นระยะที่พืชพันธุ์ธัญญาหารในท้องถื่นออกผล ชาวบ้านจึงได้ถือโอกาสนี้เพื่อแสดงออกซึ่งความยินดีในฤดูสารทและแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษที่ตักยากในเมืองนรก และชาวบ้านยังได้ถือโอกาสนี้ทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย พี่น้องและลูกหลานที่ได้ล่วงลับไปแล้วในคราวเดียวกัน พวกเขาจึงนำเอาผลผลิตที่ออกมาเป็นครั้งแรกมาถวายพระสงฆ์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนรวมถึงเรือกสวนไร่นาของตน และเชื่อว่าในปีต่อไปเรือกสวนไร่นาของตนจะผลิดอกออกผลและมีผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์เช่นเดิม” (องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2537, หน้า 35-36)

ชาวนครศรีธรรมราชเชื่อว่าในวันแรม 1 ค่ำเดือนสิบเป็นวันที่นรกได้ปล่อยบรรพบุรุษที่ได้ตักนรกบรรพบุรุษเหล่านั้นจึงกลับมายังโลกมนุษย์เพื่อเยี่ยมเยียนลูกหลานจนถึงวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบ วันดังกล่าวคือวันที่นรกได้ทำการเรียกตัวบรรพบุรุษเหล่านั้นกลับไปยังนรกเพื่อชดใช้กรรมที่ตนได้ก่อไปไว้ขณะยังมีชีวิต ทำให้ชาวนครศรีธรรมราชได้กำหนดให้ช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเวลาของการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษของทุกๆปี จากการที่ประเพณีสารทเดือนสิบมีจุดเริ่มต้นเช่นเดียวกับประเพณีที่มีการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลในภาคอื่นๆ แต่มีความแตกต่างกันในด้านตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม และพัฒนาการที่ได้รับการประยุกต์ตามพื้นที่ ในปัจจุบันประเพณีสารทเดือนสิบได้มีการพัฒนาไปตามความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย และความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นทำให้วิถีปฏิบัติ หรือคุณค่าของประเพณีที่ชนรุ่นหลังได้มองเห็นอาจมีความแตกต่างกับประเพณีสารทเดือนสิบในอดีต กอปรกับการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีสารทเดือนสิบเริ่มได้รับความนิยมน้อยลง ครู อาจารย์ นักวิชาการ รวมถึงปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความรู้และสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประเพณีสารทเดือนสิบเริ่มที่จะสูญหายไปตามกาลเวลา ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนต้องการที่จะศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของประเพณีสารทเดือนสิบ ตำนานของประเพณีสารทเดือนสิบตามความเชื่อที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา เพื่อรวบรวมข้อมูลและศึกษาในประเด็นถึงต้นกำเนิด การเข้ามายังประเทศไทยของประเพณีสารทเดือนสิบ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงจากประเพณีของพราหมณ์จนกลายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติโดยพุทธศาสนิกชน และผู้เขียนได้ทำการศึกษาพัฒนาการของประเพณีสารทเดือนสิบ โดยรวบรวมข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์และนำมาอธิบายในรูปแบบการพรรณนา เพื่อให้เข้าใจแล้วในประเด็นเกี่ยวกับ ประวัติ ตำนาน และพัฒนาการของประเพณีสารทมาสู่ประเพณีสารทเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน

2. ประวัติความเป็นมาของประเพณีสารทเดือนสิบ

เกษม บุญศรี (2512, หน้า 119) ได้กล่าวถึงคำว่าซึ่งสรุปความได้ว่า สารท สามารถแปลได้หลายความหมาย ความหมายหนึ่งคือ ถูไปไม้ร่วง, ประจำปี, ใหม่, สด, และเมล็ดพืช เป็นต้น หากพิจารณาตามหลักการของพระพุทธศาสนาแล้วฤดูมีเพียง 3 ฤดูใน 1 ปี นั่นคือ ฤดูหนาว, ฤดูร้อน, และฤดูฝน แต่ในยุคหลังมีการแบ่งฤดูออกเป็น 6 ฤดู ฤดูละ 2 เดือน ฤดูสารทจะอยู่ในเดือน 11 และเดือน 12 แต่การทำบุญสารทของไทยจะกระทำในเดือนสิบ สันนิษฐานว่าอาจเกี่ยวข้องกับวิธีนับเดือนในสมัยโบราณซึ่งเริ่มมาจากข้างแรมก็ได้ ถ้านับเดือน 5 เป็นต้นไป วันปลายเดือน 10 ก็จะเป็นวันครบครึ่งปี ดังนั้น คำว่า สารทตามคติไทยอาจจะถือเป็นวันทำบุญครบครึ่งปีไปได้เช่นกัน”

ประเพณีสารทเดือนสิบได้พัฒนามาจากประเพณีสารทของศาสนาพราหมณ์ สันนิษฐานว่าประเพณีสารทได้เข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิหรือประเทศไทยในปัจจุบันผ่านพ่อค้าชาวอินเดียในอดีต เนื่องจากประเทศไทยมีการติดต่อทางการค้าร่วมกันชาวอินเดียมาเป็นเวลานาน จากการติดต่อทางการค้าระหว่างไทยและอินเดียทำให้วัฒนธรรมของอินเดียได้เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในภาคใต้ของไทยก่อนจะแพร่ไปยังภาคต่างๆจนมีการปฏิบัติกันทั่วทั้งประเทศ ประเพณีสารทมีการประกอบประเพณีในช่วงของวันแรก 1 ค่ำเดือนสิบจนถึงวันแรก 15 ค่ำเดือนสิบตามปฏิทินจันทรคติของทุกปี ทำให้ผู้คนเรียกประเพณีนี้ว่า “ประเพณีสารทเดือนสิบ”

สีปพงษ์ ธรรมชาติ (2544, หน้า 12) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สารนครศรีธรรมราช ฉบับพิเศษ เดือนสิบ’ 44” ความว่า “จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่าชาวอินเดียได้เข้ามายังดินแดนนครศรีธรรมราชเป็นเวลามากกว่า 1000 ปีมาแล้ว หลักฐานดังกล่าวได้จากจารึกที่พบ ณ หุบเขาช่องคอย อำเภอร่อนพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอักษรอินเดีย โดยมีข้อความตอนหนึ่งว่า ‘ชนเหล่าใดมีคนคืออยู่ หมู่ชนเหล่านั้นมีความสุข’” ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานที่พระรามธิบดีศรีสุนทรมหาจุฬาลงกรณ์จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2463, หน้า 591-597) ได้กล่าวถึงหนังสือประเพณีสารทไว้ในราชพิธี 12 เดือนของไทยว่า “ประเพณีสารทไทยได้ปรากฏร่องรอยในยุคของอาณาจักรสุโขทัยซึ่งเป็นราชธานีแห่งแรกของไทยเมื่อ 700 กว่าปีที่ผ่านมา” เมื่อทำการวิเคราะห์แล้วพบว่าการที่ประเพณีสารทจะแพร่หลายจากภาคใต้ของไทยไปจนมีการปฏิบัติทั่วทั้งประเทศไทย และระยะเวลาที่ทำให้ประเพณีนี้ได้รับการยอมรับและปฏิบัติอย่างแพร่หลายต้องใช้เวลาไม่น้อย ดังนั้นสามารถสันนิษฐานเบื้องต้นว่า ประเพณีสารทเดือนสิบมีมาแล้วเบื้องต้นมากกว่า 800 ปี

อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสังเกตคือจากประเพณีของศาสนาพราหมณ์ซึ่งในปัจจุบันได้กลับกลายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติโดยชาวพุทธของไทย ประกอบพิธีโดยพระสงฆ์ของพระพุทธศาสนา และมีพิธีกรรมต่างๆในวัดซึ่งเป็นศาสนสถานของพระพุทธศาสนา ดังนั้นสิ่งที่ทำให้ประเพณีสารทเดือนสิบได้กลายเป็นประเพณีของชาวพุทธไทยได้นั้นคือตำนานที่ผู้คนได้นำมาเป็นเหตุผลเพื่อรองรับและสามารถปฏิบัติตามหลักการใน

ศาสนาที่ตนนับถือ และประเพณีสารทที่ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นสารทเดือนสิบของพระพุทธศาสนายังคง สืบทอดมายังปัจจุบันแต่ยังคงเป้าหมายเดิมคือการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษของตนเช่น เดิม ซึ่งเรื่องราวที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือเรื่องเล่าของพระเจ้าพิมพิสารนั่นเอง

3. ตำนานของประเพณีสารทเดือนสิบตามความเชื่อที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

สุมาลัย กาลวิบูลย์ (2557, หน้า 93-128) ได้กล่าวถึงประเพณีสารทเดือนสิบไว้ซึ่งสรุปได้ว่า “แรก เริ่มเดิมทีประเพณีสารทเป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์ ที่มาของประเพณีสารทในศาสนาพราหมณ์ที่ ปรากฏในคัมภีร์ปุราณะได้เล่าถึงชีวิตหลังความตายว่าหลังจากพราหมณ์ท่านหนึ่งได้ทำความดีมากเมื่อตอน มีชีวิต เมื่อเขาเสียชีวิตจะไปเกิดบนสวรรค์และเสวยผลบุญที่ได้ทำไว้บนโลกมนุษย์ซึ่งผลบุญจะเพิ่มขึ้นเป็น เท่าทวีคูณ แต่จากบุญที่เขาทำไว้บนโลกมนุษย์เป็นผลแค่เพียงเงินและทองเขาจึงไม่มีอาหารและเครื่องดื่ม บนสวรรค์ เมื่อเป็นเช่นนี้พราหมณ์ท่านนั้นจึงได้ไปอ้อนวอนต่อพระยมเทพเจ้าในโลกแห่งความตายให้ตนเอง ได้มีโอกาสแก้ตัว พญายมจึงได้อนุญาตให้เขากลับมายังโลกมนุษย์ 14 วัน พราหมณ์ท่านนี้จึงใช้โอกาสนี้ เลี้ยงอาหารแก่พราหมณ์และผู้ยากไร้พร้อมทั้งถวายเครื่องเซ่นที่เป็นน้ำดื่มเป็นเวลา 14 วัน เมื่อเขาเดินทาง กลับไปยังโลกสวรรค์ท่านจึงมีอาหารและน้ำดื่มมากมาย” ชาวฮินดูจึงเชื่อว่าในช่วงเวลาดังกล่าวพญายม จะดลบันดาลให้พิธีกรรมที่ทำในช่วงนี้ของปีส่งผลให้ญาติผู้ล่วงลับมากกว่าช่วงอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ผู้คนจึงทำการ อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้วในช่วงเวลาดังกล่าวและถือเป็นการสร้างบุญกุศล แก่ตนเองอีกทางหนึ่ง

ในเวลาต่อมาประเพณีสารทได้ถูกปรับเปลี่ยนจากเดิมที่เป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์กลายเป็น พระพุทธศาสนา หนึ่งในสาเหตุหนึ่งที่ได้หยิบยกเรื่องเล่าที่มาจากพระไตรปิฎกที่มีความสอดคล้องกับ การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษมาใช้ในการอธิบาย เมื่อประเพณีได้มีเรื่องราวตามพระพุทธ ศาสนาแล้ว การทำพิธีกรรมในประเพณีจึงใช้บุคลากรทางพระพุทธศาสนาตามได้ด้วย ดังนั้นประเพณีสาร ทเดือนสิบจึงได้กลายเป็นประเพณีหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่ชาวภาคใต้ของประเทศไทยปฏิบัติสืบต่อกัน มาจนถึงปัจจุบัน โดยพระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (ภาษาไทย) ได้กล่าวถึง

ติโรกษทสูตรซึ่งสามารถสรุปความได้ว่า (ช.ช. (ไทย) 39/8/276-291) “ในขณะที่พระพุทธเจ้า เสด็จประทับอยู่ในกรุงราชคฤห์ได้รับนิมนต์ของพระเจ้าพิมพิสารเพื่อเสวยภัตตาหาร ในขณะที่นเปรตทั้งหลายที่เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสารมาห้อมล้อมอยู่โดยหวังว่าพระเจ้าพิมพิสารจะทรงอุทิศส่วนบุญส่วน กุศลนั้นให้ แต่หลังจากพระเจ้าพิมพิสารถวายมหาทานแด่พระพุทธเจ้าแล้วพระองค์กลับมิได้อุทิศทานดัง กล่าวให้แก่ใคร เมื่อถึงเวลากลางคืนพวกนเปรตดังกล่าวจึงพากันออกมาทำเสียงต่างๆ ทว่าราชนิเวศน์ถึงรุ่ง เข้าด้วยความหวาดกลัวและสลดพระราชหฤทัย พระเจ้าพิมพิสารจึงได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่าเสียงนั้น เป็นเพราะเหตุใดและจะเกิดอะไรขึ้นแก่พระองค์ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นเสียงของพระญาติของพระเจ้า

พิมพิสารที่เกิดเป็นเปรต โดยพวกเขาหวังว่าเมื่อพระองค์ถวายมหาทานแด่พระพุทธเจ้าแล้วจะอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติที่เป็นเปรตทั้งหลายนั้น แต่พระเจ้าพิมพิสารไม่ได้อุทิศส่วนกุศลนั้นให้ พวกเขาจึงพากันสิ้นหวัง จึงได้ส่งเสียงเช่นนั้น พระเจ้าพิมพิสารจึงกราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงรับนิมนต์เสวยภัตตาหารในวันรุ่งขึ้นเพื่อที่จะได้อุทิศทานแก่เปรตเหล่านั้น จากนั้นพระเจ้าพิมพิสารได้ทำการถวายน้ำทักษิโณทกแล้วกล่าวว่า ‘ขอทานนี้จึงมีแก่พวกท่าน’ ซึ่งพระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสอนุโมทนาสรรเสริญถึงคุณของการทำทักษิโณทกของพระเจ้าพิมพิสาร”

ในการทำบุญของพระพุทธศาสนาได้ระบุดังการทำให้บุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งบรรพบุรุษเหล่านั้นต่างก็ไปเกิดยังภพภูมิต่างๆ ทั้งพรหม เทวดา มนุษย์ เปรต อสุรกาย หรือแม้แต่สัตว์นรก ภูมิที่ได้ไปเกิดขึ้นอยู่กับผลบุญและผลกรรมที่ได้ทำเมื่อครั้งมีชีวิต การทำบุญที่ได้ประกอบขึ้นในประเพณีสารทเดือนสิบเป็นการทำบุญที่ส่งไปยังเปรตตามตำนานของพระญาติของพระเจ้าพิมพิสารตามที่ได้กล่าวมา เนื่องจากในช่วงวันแรม 1 ค่ำเดือนสิบ จนถึงวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบของทุกปี นรกจะทำการปล่อยให้เปรตขึ้นมาเยี่ยมเยียนลูกหลานยังโลกมนุษย์ เปรตเหล่านี้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีลำบากและทุกข์ทรมานมาก เมื่อขึ้นมายังโลกมนุษย์แล้วเปรตบางคนได้ทำการปรากฏกาย หรือแสดงบางสิ่งให้ลูกหลานได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของตนดังตำนานของพระเจ้าพิมพิสาร โดยในพระไตรปิฎกได้ระบุถึงเปรตที่สามารถรับส่วนบุญส่วนกุศลได้มีแค่ชนิดเดียวคือ พรตตตูปชีวิเปรต ส่วนชนิดอื่นจะต้องพ้นจากสภาพความเป็นเปรตเสียก่อนถึงจะสามารถรับส่วนบุญนั้นได้ ดังนั้นหากพิจารณาจากคัมภีร์แล้วการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลในประเพณีสารทเดือนสิบจะส่งไปถึงญาติผู้ที่ได้เกิดเป็นพรตตตูปชีวิเปรตทันทีเท่านั้น ผู้ที่เกิดเป็นเปรตชนิดอื่นหรือสัตว์อื่นในอบายภูมิจะต้องพ้นจากสภาพที่เป็นอยู่ก่อนจึงจะรับส่วนบุญส่วนกุศลนั้นได้

4. พัฒนาการของประเพณีสารทเดือนสิบ

ประเพณีสารทเดือนสิบถือเป็นประเพณีที่เก่าแก่เนื่องจากได้มีการปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานกว่า 800 ปี ดังนั้นความแตกต่างของประเพณีสารทเดือนสิบดั้งเดิมและปัจจุบันจึงสามารถปรากฏได้ อย่างไรก็ตามหลักฐานที่จะกล่าวว่าประเพณีสารทเดือนสิบดั้งเดิมเป็นอย่างไรนั้นไม่ได้ปรากฏเป็นบันทึก มีเพียงแค่การกล่าวถึงการประกอบพิธีตั้งแต่สมัยสุโขทัยและนครศรีธรรมราชอย่างที่ได้กล่าวไว้ แม้ว่าจะไม่มีหลักฐานปรากฏอย่างชัดเจน แต่สามารถวิเคราะห์จากพัฒนาการที่ปรากฏในปัจจุบันได้ดังนี้

1. พัฒนาการในด้านตำนานจากประเพณีของศาสนาพราหมณ์ได้กลายเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนา โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551, หน้า 441) ได้กล่าวว่า “การพัฒนาของประเพณีสารทเดือนสิบที่สามารถวิเคราะห์ได้ในเบื้องต้นคือการเปลี่ยนแปลงของผู้ที่เกี่ยวข้องในพิธี เดิมทีประเพณีนี้คือประเพณีสารทของอินเดียซึ่งเป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์” แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นประเพณี

ของพระพุทธศาสนา ดังนั้นผู้ที่อยู่ในพิธีกรรมนี้ล้วนแต่เป็นชาวพุทธทั้งสิ้น แม้ว่าที่มาของประเพณีและพิธีกรรมดั้งเดิมจะมีที่มาจากต่างศาสนา แต่ประเพณีสารทเดือนสิบในปัจจุบันยังคงสืบทอดหลักการเดิมของประเพณีคือการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว

จากการที่เปลี่ยนแปลงความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์เป็นพระพุทธศาสนา ผู้ประกอบพิธีจึงเปลี่ยนจากพราหมณ์เป็นพระสงฆ์ และขั้นตอนการทำพิธีที่กลายเป็นการบูชาพระรัตนตรัย การสวดบังสุกุล และกรวดน้ำเพื่อทำบุญให้แก่เปรตที่ทางนรกได้ปล่อยตัวมาในช่วงเวลาดังกล่าว อย่างไรก็ตามการทำบุญดังกล่าวชาวบ้านและพระสงฆ์ได้เจาะจงว่าให้แก่เปรตชนิดใดหรือภพภูมิใด โดยลูกหลานจะทำบุญให้แก่บรรพบุรุษทุกคนในสายเลือดซึ่งถือเป็นการแสดงออกถึงคุณธรรมด้านความกตัญญูในเวลาเดียวกันด้วย

2. พัฒนาการในด้านระยะเวลาของประเพณีที่สอดคล้องกับตำนานความเชื่อ ระยะเวลาของการประกอบพิธีประเพณีสารทเดือนสิบ มีขึ้นในวันแรม 1 ค่ำเดือนสิบไปจนถึงวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบ โดยแบ่งเป็น 4 วันสำคัญ

2.1 วันแรม 1 ค่ำเดือนสิบคือวันรับตายาย ชาวนครศรีธรรมราชเชื่อว่าวันนี้เป็นวันที่นรกได้ทำการปล่อยตัวเปรตบรรพบุรุษมายังโลกมนุษย์เพื่อเยี่ยมเยียนลูกหลานและรับส่วนบุญส่วนกุศล ลูกหลานจะทำการจัดสำรับอาหารใส่ปิ่นโตแล้วนำตักบาตรหรือถวายเป็นภัตตาหารเพลที่วัด อาหารที่นำไปถวายจะมีความพิเศษคือ อาหารที่นำไปในวันนั้นจะเป็นอาหารที่บรรพบุรุษที่เราระลึกถึงหรือมีความผูกพันชอบทานเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่

2.2 วันแรม 13 ค่ำเดือนสิบคือวันวันจ่าย วันนี้เป็นวันที่ลูกหลานจะไปตลาดเพื่อจับจ่ายอาหารและขนมที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทั้ง 5 อาหารคาวหวานและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆเพื่อนำไปจัดหมรับ (หมรับ หมายถึง สำรับที่บรรจอาหารคาวหวาน ข้าวของเครื่องใช้ รวมถึงขนม 5 อย่าง ประกอบด้วย ขนมลา ขนมพอง ขนมบ้า ขนมตี่ซำ และขนมไข่ปลาหรือขนมกง) และใส่ในปิ่นโตในวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบซึ่งเป็นวันทำบุญใหญ่หรือวันส่งตายาย

2.3 วันแรม 14 ค่ำเดือนสิบ วันนี้เป็นวันที่ลูกหลานทุกคนจะมารวมตัวกันที่บ้านของบรรพบุรุษหรือบ้านของพ่อแม่ตนเพื่อช่วยกันจัดหมรับและจัดเตรียมอาหารที่จะนำไปวัดในวันรุ่งขึ้น โดยอาหารจะเป็นอาหารที่บรรพบุรุษชอบเมื่อครั้งมีชีวิตเช่นเดียวกันกับวันแรม 1 ค่ำเดือนสิบซึ่งถือจากคติว่าเมื่อเขามาจงด้อนรับอย่างดี แต่เขาไปก็ต้องส่งเขาอย่างดีเช่นเดียวกัน

2.4 วันแรม 15 ค่ำเดือนสิบ วันนี้เป็นวันทำบุญใหญ่หรือวันส่ง(ส่งตายาย) โดยเชื่อว่าวันนี้เป็นวันที่นรกจะทำการเรียกตัวเปรตบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้วกลับไปชดใช้กรรมยังนรก ลูกหลานผู้มีจิตในกตัญญูจึงได้ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษที่มีต่อลูกหลานเมื่อครั้งท่านมีชีวิตได้ช่วยกันจัดอาหารที่พวกท่านชอบ และจัดหมรับซึ่งประกอบด้วยขนมทั้ง 5 ที่สื่อถึงสิ่งของจำเป็น 5 อย่างเพื่อพวกท่านได้นำกลับไปใช้ยังนรก ลูกหลานจะทำพิธีบังสุกุลโดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลาง

3. การพัฒนาในด้านรายละเอียดในการประกอบพิธีกรรม โดยพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาจุฬาลงกรณ์จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ว่าถึงพิธีสารทในอดีตซึ่งสรุปได้ว่า “พิธีสารทถือได้ว่าเป็นพระราชพิธีอันหนึ่งซึ่งได้ทำกันมาตั้งแต่สุโขทัย โดยในระดับชาวบ้านจะมีการถวายข้าวมธุปายาสแก่พระภิกษุสงฆ์พร้อมทั้งบูชาพระรัตนตรัยด้วยพรธมาผ้ากระทำเป็นธงแล้วอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษในนรก ส่วนพิธีหลวงมีการตกแต่งโรงพิธีในเขตพระราชวัง ข้าราชการจะทำการเก็บข้าวสาลีมาตำเป็นข้าวเม่า ข้าวตอก และมีการเก็บน้ำนม น้ำตาล น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ใส่ลงภาชนะเพื่อทำข้าวมธุปายาส ระหว่างนั้นมีการบรรเลงดนตรีและมีระบำต่างๆ เมื่อเสร็จพิธีกษัตริย์จะนำข้าวมธุปายาสนั้นไปถวายพระสงฆ์ กระทำแบบนี้ 3 วันจนเป็นประเพณีต่อกันมา”

อย่างไรก็ตามในด้านพิธีกรรมของประเพณีสารทเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราชจะมีรายละเอียดที่แตกต่างจากประเพณีสารทของภาคอื่นๆ โดยการปฏิบัติพิธีกรรมการทำบุญในประเพณีสารทเดือนสิบ มี 2 ขั้นตอน คือ 1) การจัดหมรับและยกหมรับ 2) การตั้งเปรตและการชิงเปรต

1. การจัดหมรับและยกหมรับ การจัดเตรียมสิ่งของที่ใช้จัดหมรับ เริ่มขึ้นในวันแรม 13 ค่ำ วันนี้เรียกกันว่า "วันจ่าย" ตลาดต่างๆ จึงคึกคักและคลาคล่ำไปด้วยฝูงชนชาวบ้าน ชาวบ้านจะทำการสรรหาอาหารแห้ง พืชผักที่เก็บไว้ได้นาน ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน และขนมที่เป็นสัญลักษณ์ของสารทเดือนสิบ จัดเตรียมไว้สำหรับใส่หมรับและสำหรับนำไปมอบให้ผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ โดยส่วนสิ่งของนำไปมอบให้ผู้ใหญ่ที่ตนนับถือจะเป็นขนมทั้ง 5 เมื่อนำขนมทั้ง 5 ไปให้ท่าน จากนั้นท่านจะมอบขนมที่เรานิยมหรือไม่มีกินมาถือเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน

การจัดหมรับมักจะจัดเฉพาะครอบครัว หรือจัดรวมกันในหมู่ญาติ และจัดเป็นกลุ่ม ภาชนะที่ใช้จัดหมรับ จะเป็นกระบุง หรือ ข่งสานด้วยด้วยตอกไม้ไผ่ ขนาดเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าของหมรับซึ่งในปัจจุบันภาชนะที่ใช้จัดหมรับนิยมใช้กะละมังทั้งที่เป็นกอละมังพลาสติก และกะละมังอลูมิเนียมเพราะมีความสะดวกในการจัดหาและนำมาใช้สอยได้หลากหลาย การจัดหมรับคือการบรรจุและประดับด้วยสิ่งของ อาหาร ขนมเดือนสิบ ฯลฯ ลงภายในภาชนะที่เตรียมไว้ การจัดหมรับจะจัดกันในวันแรม 14 ค่ำเดือนสิบ โดยลูกหลานจะช่วยกันจัดเตรียม โดยจุฑาทิพย์ ไกรนรา (2564, หน้า 335) ได้กล่าวถึงไว้ว่า “การจัดหมรับจะเป็นการนำสิ่งของข้าวสารอาหารแห้งขนมเดือนสิบ ฯลฯ ใส่ลงภายในภาชนะที่เตรียมไว้ ซึ่งมีลักษณะในการจัด ดังนี้ 1) ชั้นล่างสุด จัดบรรจุสิ่งของประเภทอาหารแห้งลงไว้ที่ก้นภาชนะ ได้แก่ ข้าวสาร แล้วใส่พริก เกลือ หอม กระเทียม กะปิ น้ำปลา น้ำตาล และเครื่องปรุงอาหารที่จำเป็น 2) ชั้นที่สอง จัดบรรจุอาหารประเภทพืชผักที่เก็บไว้ได้นานโดยใส่ขึ้นมาจากชั้นแรก ได้แก่ มันทุกชนิด กกล้วยแก่ ตะไคร้ รวมทั้งพืชผักอื่นที่มีในเวลานั้น 3) ชั้นที่สาม จัดบรรจุสิ่งของประเภทของใช้ในชีวิตรประจำวัน ได้แก่ เข็ม ด้าย และยาสามัญประจำบ้าน 4) ชั้นบนสุด ใช้บรรจุและประดับประดาด้วยขนมอันเป็นสัญลักษณ์ของสารทเดือนสิบซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของหมรับ ได้แก่ ขนมพอง ขนมลา ขนมกง (ขนมไข่ปลา)

ขนมบ้า ขนมตีข้าว และขนมที่บรรพบุรุษและญาติที่ล่วงลับได้นำไปใช้ประโยชน์” ขนมเดือนสิบแต่ละชนิดที่ได้ใส่ลงไปให้หมรับล้วนแต่มีความหมายทั้งสิ้น สุดาวรรณ มีบัว (2560, หน้า 220-229) ได้กล่าวถึงขนมทั้ง 5 ชนิดไว้ว่า “ขนมพอง เป็นสัญลักษณ์แทน เรือ แพ ที่บรรพบุรุษใช้ข้ามห้วงมหรธรรณพเหตุเพราะขนมพองนั้นแผ่แป้งแพมีน้ำหนักรเบา ย่อมลอยน้ำ และใช้ข้ามได้ขนมปลา เป็นสัญลักษณ์แทน แพรพรรณ เครื่องนุ่งห่ม เหตุเพราะขนมปลามีรูปทรงดั่งผ้าถักทอ พับ แผ่ เป็นผืนได้ขนมบ้า เป็นสัญลักษณ์แทนลูกสะบ้าสำหรับใช้เล่นต้อนรับสภกราณ์เหตุเพราะขนมบ้ามีรูปทรงคล้ายลูกสะบ้า การละเล่นที่นิยมในสมัยก่อน ขนมตีข้าว เป็นสัญลักษณ์แทน เงิน เบี้ย สำหรับใช้สอยเหตุเพราะรูปทรงของขนม คล้ายเบี้ยหอย ขนมกง (ไข่ปลา) เป็นสัญลักษณ์แทน เครื่องประดับ เหตุเพราะรูปทรงมีลักษณะ คล้ายกำไล แหวน”

แนวคิดที่ได้สื่อออกมาเป็นหมรับมาจากความกตัญญูตเวทีของลูกหลาน เนื่องจากความหมายของขนมแต่ละชนิดมาจากความห่วงหาอาทรของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานมีความคิดว่าบรรพบุรุษของตนที่ได้ล่วงลับไปแล้วจะตกทุกข์ได้ยากในนรก จึงทำการทำบุญด้วยขนมทั้ง 5 ให้พวกท่านได้ใช้สอยเพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์ยากลำบากในนรก ความหมายของขนมได้อ้างอิงจากสิ่งของจำเป็นในโลกมนุษย์ เช่น เสื้อผ้าใช้นุ่งห่ม ลูกสะบ้าใช้เพื่อความบันเทิง เงินตราเพื่อจับจ่ายใช้สอยในนรก เครื่องประดับเพื่อความสวยงาม แพเพื่อใช้สัญจรไปมานั่นเอง

นอกจากเหตุผลทางกุศโลบายที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วเหตุผลของการจัดหมรับที่เป็นวัตถุประสงคในทางสังคมที่สามารถวิเคราะห์ได้คือ ในช่วงปลายเดือนสิบเป็นระยะเริ่มฤดูฝน พืชผลต่างๆ กำลังให้ผลผลิตอย่างอุดมสมบูรณ์ โดยพืชผลเหล่านั้นยังไม่ได้ปรุงเป็นอาหารคาวหวานสำหรับขบฉันและสามารถประเคนได้ทันที ชาวเมืองจึงมีความตั้งใจที่จะนำพืชผลเหล่านั้นถวายเป็นเสบียงเลี้ยงสงฆ์ในช่วงเข้าพรรษา เพราะช่วงเวลานั้นยากต่อการบิณฑบาต สิ่งของที่จัดบรรจุสิ่งเป็นอาหารแห้ง ข้าวสาร แล้วใส่พริก เกลือ หอม กระเทียม กะปิ น้ำปลา น้ำตาล เครื่องปรุงอาหารที่จำเป็น และอาหารที่สามารถเก็บไว้ได้นาน และที่สำคัญจัดบรรจุสิ่งของประเภทของใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เข็ม ด้าย และยาสามัญประจำบ้าน เนื่องจากในช่วงฤดูฝนของนครศรีธรรมราชน้ำจะท่วมเป็นประจำทุกปี ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์หรือชาวบ้านก็มีความลำบากไม่แตกต่างกัน แต่พระสงฆ์ก็สามารถประกอบอาชีพได้ ดังนั้นการเก็บสะสมอาหารที่เน่าเสียยากและเก็บไว้ได้นานจึงมีความสำคัญ รวมถึงสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในยามน้ำท่วมซึ่งนอกเหนือจากเทียนที่จะมีการถวายในช่วงก่อนเข้าพรรษาจึงมีความสำคัญในการดำรงเพศสมณะของพระสงฆ์มาก และสิ่งนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับสถาบันศาสนาในอดีตที่พระสงฆ์มีบทบาททั้งผู้นำชุมชน ครูผู้ให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ผู้พิพากษาเมื่อเกิดข้อพิพาทกัน หรือแม้แต่การเป็นหมอสมุนไพรที่รักษายาเจ็บป่วย ดังนั้นพระสงฆ์ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนที่ชาวบ้านเคารพและห่วงหาอาทรเมื่อถึงยามที่ท่านลำบากและแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่มีพระคุณที่นอกเหนือจากบุคคลในครอบครัวของตนได้อีกด้วย

2. การตั้งเปรตและการชิงเปรต เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน โดย วิทยุชน เสา่ตระกูล (2559, หน้า 29) ได้กล่าวถึงการตั้งเปรตไว้ว่า “การตั้งเปรตคือการที่ชาวบ้านนำอาหารพร้อมทำขนมเดือนสิบและเงินบางส่วนไปวางในจุดต่างๆ ของวัด เช่น บริเวณวัด ทางเข้าวัด ริมกำแพงวัด โคนต้นไม้ หรือบางที่เอาไว้บนเสามาเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วที่ปราศจากญาติหรือญาติไม่ได้มาร่วมทำบุญในวันนั้น” การตั้งเปรตเป็นกิจกรรมที่ได้พัฒนามาจากการเซ่นไหว้ ในระยะหลังชาวบ้านนิยมสร้างแท่นขึ้นมาให้สูงพอสมควร แต่ไม่สูงเกินไปเพื่อที่จะให้ชาวบ้านนำอาหารและขนมมาวางไว้อย่างสะดวก เมื่อชาวบ้านนำอาหารและขนมเดือนสิบมาวางแล้วจึงนำสายสิญจน์มาผูกไว้กับแท่น อีกด้านหนึ่งจะเชื่อมกับศาลาหรืออุโบสถที่ประกอบพิธีสารทเดือนสิบ พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีจะทำการสวดบังสุกุลอัฐิของญาติมิตรของชาวบ้านที่ได้นำมาร่วมทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้

เมื่อเสร็จพิธีบังสุกุลมักคนายกจะทำการเก็บสายสิญจน์ ส่วนชาวบ้านทุกคนทั้งเด็ก ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะชายหรือหญิง จะร่วมกันแย่งชิงขนม อาหาร และเงินที่มีคนไปวางไว้บนแท่นนั้น โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่าการที่ได้กินอาหารและขนมจากที่ตั้งเปรตท่านการบังสุกุลจากประเพณีสารทเดือนสิบนี้เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ได้กุศลมาก กิจกรรมนี้เรียกว่า ชิงเปรต (พระอนุพงษ์ ธนปาโล, 2561, หน้า 1-4)

ในบางชุมชนหรือบางพื้นที่มีการเพิ่มรายละเอียดของกิจกรรมให้มีความสนุกสนานมากขึ้นเพื่อให้เกิดความสามัคคีกันภายในชุมชน สิ่งที่เพิ่มขึ้นมาคือชาวบ้านใช้แท่นที่ใช้ตั้งเปรตเป็นเสาต้นเดียว เสาต้นนี้จะมีการนำน้ำมันทาให้มีความลื่น เมื่อถึงช่วงเวลาชิงเปรต ชาวบ้านจะทำการปีนเสาต้นนี้ ผู้คนคนที่ร่วมจะสนุกจะลื่นไถลลงมาหรือไม่ก็ถูกคนอื่นดึงลงมา กว่าจะได้ของที่เซ่นไหว้ก็เกิดความสนุกสนาน ขบขัน สนุกสนานทั้งผู้ร่วมกิจกรรม ผู้ที่เชียร์และผู้ที่อยู่รอบๆบริเวณ

4. พัฒนาการในด้านคุณค่าต่อสังคมคุณค่าทางสังคมเกี่ยวกับประเพณีสารทเดือนสิบไว้ในเอกสารเทศกาลเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราชไว้ว่า เมื่อเอ่ยถึงงานเดือนสิบ ผู้คนล้วนนึกถึงจังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากประเพณีสารทเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราชมีลักษณะการจัดงานเป็นรูปแบบของเทศกาล เป็นเหตุให้เทศกาลสารทเดือนสิบสามารถเปรียบได้กับสัญลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อใกล้ถึงช่วงเทศกาลผู้คนทั่วไปโดยเฉพาะชาวนครศรีธรรมราชและผู้คนบริเวณใกล้เคียงต่างรอคอยและเตรียมพร้อมที่จะร่วมเทศกาลนี้ ชาวนครศรีธรรมราชไม่ว่าจะเป็นเยาวชน ผู้ใหญ่ หรือแม้แต่ผู้สูงอายุ แม้จะอยู่ไกลจากบ้านเกิดของตนมากแค่ไหนต่างเตรียมตัวเพื่อที่จะได้กลับมายังบ้านเกิดของตน โดยจุดหมายปลายทางคือวัดบ้านเกิดที่บรรพบุรุษเคยชักชวนมาทำบุญในวันสารทเดือนสิบด้วยสามัญสำนึกที่หนักแน่นในหัวใจและไม่มีผู้ใดบังคับ แต่พร้อมใจมาร่วมด้วยความสมัครใจจนเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา (บุญเสริม แก้วพรหม, 2542, หน้า 21)

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ (2548, หน้า 217) ได้กล่าวถึงการจัดเทศกาลเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราชไว้ว่า “นอกจากการกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดเมืองนอนของตนแล้ว ชาวนครศรีธรรมราชและพื้นที่ใกล้เคียงบางส่วนได้เข้ามาเยี่ยมจังหวัดนครศรีธรรมราชในช่วงประเพณีสารทเดือนสิบเพื่อเข้าร่วมเทศกาลสารทเดือนสิบ สันนิษฐานว่าในอดีตแต่ละพื้นที่จะจัดเทศกาลหรืองานในชุมชนของตน ความสำเร็จของงานจะขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์และกำลังศรัทธาของวัดและชาวบ้านในชุมชน จากบันทึกพบว่าประเพณีสารทเดือนสิบของทางหน่วยงานราชการและเอกชนได้จัดงานเฉลิมฉลองเป็นเวลา 10 วัน 10 คืน ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร” ในเวลาต่อมางานเทศกาลสารทเดือนสิบได้ย้ายมาจัดที่สนามหน้าเมือง ถนนราชดำเนิน จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ. 2466 การจัดงานครั้งนี้เป็นการจัดงานที่มีเจ้าภาพงานหลักคือส่วนราชการทำให้ความสำคัญของงานจึงได้ยกฐานะเป็นประเพณีประจำจังหวัดและถือเป็นเทศกาลของจังหวัดตามไปด้วย โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดงานเพื่อหาเงินสร้างสโมสรข้าราชการซึ่งชำรุดมากแล้ว โดยในช่วงนั้น พระภัทรนาวิก จารุญ (เอื้อน ภัทรนาวิก) ซึ่งเป็นนายกศรีธรรมราชสโมสร และพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (สิน เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ผู้ว่าราชการจังหวัด ได้ร่วมกันจัดงานประจำปีขึ้น พร้อมทั้งมีการออกร้านและมหรสพต่างๆ เช่น กีฬาชนโค ยิงเป้า บิงโก เล่นสละบ้า ชกมวย โดยมีระยะเวลาในการจัดงาน 3 วัน 3 คืน (ดิเรก พรตตะเสน, 2519, หน้า 27) จนกระทั่ง ถึงปี พ.ศ. 2535 ทางจังหวัดได้ย้ายสถานที่จัดงานจากสนามหน้าเมืองไปยังสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 (ทุ่งท่าลาด) ซึ่งมีบริเวณกว้างและได้มีการจัดตกแต่งสถานที่ไว้อย่างสวยงาม (พัชรินทร์ ลั้งแก้กุล, 2565, หน้า 1

5. สรุป

แรกเริ่มเดิมทีประเพณีสารทเดือนสิบเป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์โดยจุดมุ่งหมายของประเพณีเพื่อทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยประเพณีสารทเผยแพร่จากอินเดียได้แพร่เข้ามาয়ดินแดนสุวรรณภูมิ (ประเทศไทยในปัจจุบัน) และได้เผยแพร่และปฏิบัติทั่วทุกภาคของประเทศไทยมากกว่า 800 ปีมาแล้ว และชาวนครศรีธรรมราชเรียกประเพณีนี้ว่า “ประเพณีสารทเดือนสิบ” ประเพณีสารทเดือนสิบของชาวจังหวัดยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานจะทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษของตน ณ วัดที่บรรพบุรุษเคยมาทำบุญในทุกๆ ปี ในวัน แรม 1 ค่ำเดือนสิบซึ่งเป็นวันที่นรกได้ปล่อยบรรพบุรุษที่ได้ตกรนรกเมื่อพวกเขาได้เสียชีวิตกลับมาয়โลกมนุษย์เพื่อเยี่ยมเยียนลูกหลาน จนถึงวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบซึ่งเป็นวันที่นรกได้ทำการเรียกตัวบรรพบุรุษเหล่านั้นกลับไปยังนรกเพื่อชดใช้กรรมที่ตนได้ก่อไปไว้ขณะยังมีชีวิต ประเพณีสารทเดือนสิบได้เกิดพัฒนาการต่างๆ และสืบทอดมาถึงปัจจุบัน โดยพัฒนาการที่ปรากฏเป็นประการแรกคือการประกอบพิธีสารทเดือนสิบโดยพุทธศาสนิกชนและผู้ประกอบพิธีกรรมคือพระสงฆ์โดยใช้บทสวดทางพระพุทธศาสนา ประการที่สองคือระยะเวลาประกอบพิธีกรรมที่สอดคล้องกับตำนานความเชื่อ วันแรกของประเพณีสารท

เดือนสิบคือวันแรม 1 ค่ำเดือนสิบ ลูกหลานจะทำการจัดสำหรับอาหารใส่ปิ่นโตแล้วนำไปตักบาตรหรือถวาย เป็นภัตตาหารเพลที่วัดซึ่งเป็นอาหารที่บรรพบุรุษผู้ที่ลูกหลานระลึกถึงชอบทานเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ วันที่สองคือ วันแรม 13 ค่ำเดือนสิบ วันจ่าย วันนี้เป็นวันที่ลูกหลานจะไปตลาดเพื่อจับจ่ายอาหารและขนมที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทั้ง 5 อาหารคาวหวานและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆเพื่อนำไปจัดหมรับและใส่ในปิ่นโตในวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบ วันที่สามคือ วันแรม 14 ค่ำเดือนสิบ วันนี้เป็นวันที่ลูกหลานทุกคนจะมารวมตัวกันที่บ้านของบรรพบุรุษหรือบ้านของพ่อแม่ต้นเพื่อช่วยกันจัดหมรับและจัดเตรียมอาหารที่จะนำไปวัดในวันรุ่งขึ้น และวันสุดท้ายคือวันส่ง คือ วันแรม 15 ค่ำเดือนสิบ วันนี้เป็นวันทำบุญใหญ่หรือวันส่ง โดยเชื่อว่าวันนี้เป็นวันที่นรกจะทำการเรียกตัวเปรตบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้วกลับไปชดใช้กรรมยังนรก ลูกหลานจึงช่วยกันจัดอาหารที่พวกเขาชอบ และจัดหมรับซึ่งประกอบด้วยขนมทั้ง 5 ที่สื่อถึงสิ่งของจำเป็น 5 อย่างเพื่อพวกเขาได้นำกลับไปชดใช้ยังนรก จากนั้นลูกหลานจะทำพิธีบังสุกุลโดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลาง

ประการที่สามคือการพัฒนาด้านรายละเอียดในการประกอบพิธีกรรม จากการที่ประเพณีมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน พัฒนาการของประเพณีจึงมีมาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะรายละเอียดในการประกอบพิธีซึ่งประเพณีสารทเดือนสิบของศรีธรรมราชมีการปฏิบัติพิธีกรรม 2 ขั้นตอน คือ

1. การจัดหมรับและยกหมรับ การจัดหมรับคือการจัดเตรียมสำหรับที่ประกอบด้วยสิ่งของ อาหาร ขนมเดือนสิบ ฯลฯ ลงภายในภาชนะที่เตรียมไว้ แนวคิดที่ได้สื่อออกมาเป็นหมรับมาจากความกตัญญูตมเวทีของลูกหลาน เนื่องจากความหมายของขนมแต่ละชนิดมาจากความห่วงหาอาทรของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานมีความคิดว่าบรรพบุรุษของตนที่ได้ตายไปจะตกทุกข์ได้ยากในนรกจึงทำการทำบุญด้วยขนมทั้ง 5 ให้พวกเขาได้ใช้สอยเพื่อไม่ให้ลำบากในนรกที่มีแต่ความทุกข์ทรมานนอกจากนั้นสิ่งของที่จัดบรรจุสามารถใช้ในช่องเข้าพรรษา และสิ่งของเหล่านี้เก็บไว้ได้นานเนื่องจากในช่วงฤดูฝนของนครศรีธรรมราชน้ำจะท่วมเป็นประจำทุกปีเป็นเหตุให้พระสงฆ์ไม่สามารถบิณฑบาตรได้ สิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้จึงจำเป็นอย่างมากในการดำรงเพศสมณะในช่วงเวลาดังกล่าว

2. การตั้งเปรตและการชิงเปรตเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน โดยชาวบ้านนำอาหารพร้อมทำขนมเดือนสิบและเงินบางส่วนไปวางในจุดต่างๆ ของวัด เช่น บริเวณวัด ทางเข้าวัด ริมกำแพงวัด โคนต้นไม้ หรือบางชุมชนนำมาวางไว้บนเสาไม้เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วที่ปราศจากญาติหรือญาติไม่ได้มาร่วมทำบุญในวันนั้น พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีจะทำการสวดบังสุกุลเพื่อให้ของที่นำมาตั้งเปรตไปถึงบรรพบุรุษที่มารอรับส่วนบุญส่วนกุศลที่อุทิศให้ เมื่อเสร็จพิธีบังสุกุลชาวบ้านจะร่วมกันแย่งชิงสิ่งของเหล่านั้น โดยมีความเชื่อว่าการที่ได้กินอาหารจะเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว กิจกรรมนี้เรียกว่า ชิงเปรต โดยในปัจจุบันกิจกรรมชิงเปรตได้พัฒนาเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสนุกและเกิดความสามัคคีกันภายในชุมชนด้วย

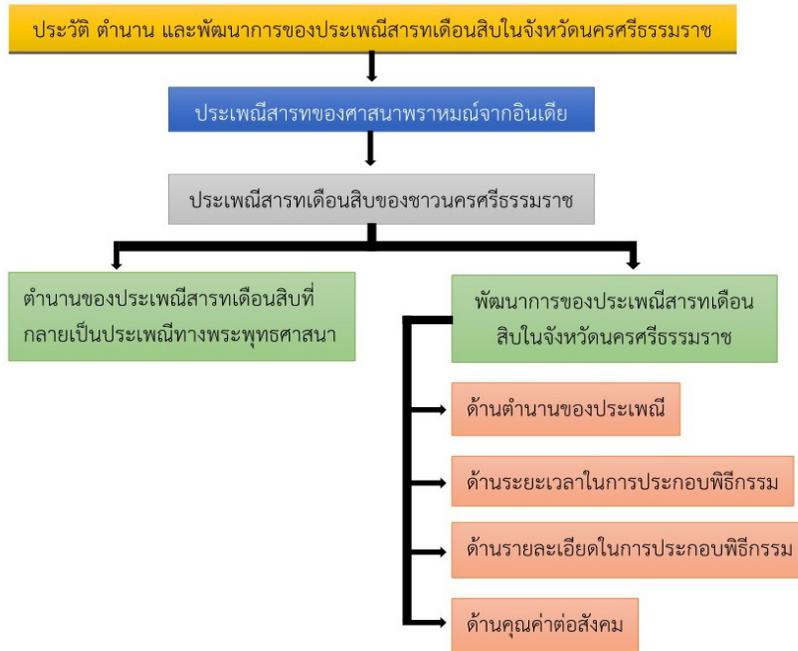

ประการที่สี่ คือ พัฒนาการในด้านคุณค่าต่อสังคม เนื่องจากประเพณีสารทเดือนสิบของจังหวัด นครศรีธรรมราชมีความสำคัญต่อชาวนครศรีธรรมราชเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะอยู่ไกลจากบ้านเกิดของตน มากแค่ไหนลูกหลานยังคงกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดของตนในทุกๆปี นอกจากนั้นเทศกาลสารทเดือนสิบเป็น ประเพณีประจำจังหวัดที่จัดร่วมกันทั้งภาครัฐและเอกชน เทศกาลนี้จึงมีความใหญ่โตและมีหารสพ มากมายให้ผู้คนในยุคที่ไม่มีเทคโนโลยีได้เข้ามาร่วมสนุกกัน ซึ่งเป็นเทศกาลสำคัญที่เสริมสร้างเศรษฐกิจให้ แก่ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชได้อย่างดีเยี่ยม

ประมวลได้ว่า ประวัตินาน และพัฒนาการของประเพณีสารทเดือนสิบ เป็นประเพณีที่มีชีวิต และความเชื่อตลอดถึงพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบ จังหวัดนครศรีธรรมราชในประเด็นการจัด หมรับและยกหมรับด้วยขบวนเดือนสิบ โดยแนวคิดหลักการจัดหมรับและยกหมรับมาจากการระลึกถึง บรรพบุรุษที่ตนได้ผูกพัน เป็นการแสดงถึงความรัก เคารพ ห่วงหาอาทร และทำให้เห็นถึงสายสัมพันธ์กัน ภายในครอบครัวของผู้คนในจังหวัดนครศรีธรรมราชในอดีต และในสถานการณ์ปัจจุบันที่สังคมก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว บางครั้งผู้คนอาจจะลืมไปว่าเรายังมีคนที่อยู่ข้างหลังที่รักเราอยู่ ผู้เขียนมีความเห็นว่าการ ส่งเสริมประเพณีนี้อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สถาบันครอบครัวในยุคโลกาภิวัตน์เข้มแข็งขึ้นมาได้ ประเด็น ต่อมาคือความ เชื่อเรื่องเปรตในไตรภูมิทำให้ลูกหลานรวมญาติทำบุญให้บรรพบุรุษ ความเชื่อนี้ได้ถูกพัฒนา ต่อยอดเป็นการชิงเปรต เหนืออื่นใดกุศโลบายเหล่านี้มีไว้เพื่อสอน ศีลธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวซึ่ง เห็นได้จากเทศกาลสารทเดือนสิบที่สามารถส่งเสริมเศรษฐกิจของจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ นอกจากนั้น ประเด็นการบังสุกุลบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความเชื่อของลูกหลานว่าการบังสุกุล บรรพบุรุษจะได้บุญมากและ หลุดพ้นจากความทุกข์ จึงได้รวมญาติกันบังสุกุลอัฐิยังบ้านเกิดของตน แม้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่พลวัตมี การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อันเนื่องมาจากสังคมมนุษย์ที่มีศักยภาพในการเรียนรู้และสื่อสาร ด้วยระบบสัญลักษณ์ที่สามารถเรียนรู้และสร้างภาษาสัญลักษณ์ ระบบนี้ทำให้มนุษย์ คิดสิ่งใหม่ๆ ทาง วัฒนธรรมได้เสมอ และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ที่มนุษย์ ได้ประดิษฐ์สร้างขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ใน สังคมนั้น แต่การกลับมาทำบุญยังบ้านเกิดของตนจะทำให้ผู้คนยังมีความผูกพันกับญาติพี่น้องทางสาย เลือดมากขึ้นกว่าการที่ไม่ได้เข้าร่วมประเพณี พฤติกรรมทางสังคมเหล่านี้ทำให้เกิดการช่วยเหลือกันภายใน ครอบครัว หรือการกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดเพื่อเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุ สิ่งเหล่านี้อาจจะเหมือนน้ำที่หยดลงใจเหล่า ผู้สูงอายุที่รอคอยและคิดถึงลูกหลานในครอบครัวของตนได้ ดังนั้นประเพณีบุญสารทเดือนสิบ จังหวัด นครศรีธรรมราช เป็นประเพณีที่ถูกสืบทอดและยึดโยงผู้คนโดยมีความเชื่อเป็นอิทธิพลหลักต่อแนวความคิด และพฤติกรรมของชาวบ้าน โดยถือได้ว่าประเพณีสารทเดือนสิบเป็นหนึ่งในเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกัน และยึดถือปฏิบัติและอัตลักษณ์ของชาวนครศรีธรรมราช และความเชื่อดังกล่าวล้วนประกอบขึ้นมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ใต้อำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อนี้มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

ของชาวภาคใต้มายาวนานจนถึงปัจจุบัน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- เกษม บุญศรี. (2512). *ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: กรมสารบรรณทหารเรือ.
- จุฑาทิพย์ ไกรนรา. (2564). *ความเชื่อและพิธีกรรมในประเพณีสารทเดือนสิบ ตำบลปริก อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครบรอบ 15 ปี มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์.*
- ดิเรก พรตตะเสน. (2519). *ประเพณีบุญสารทเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราช. วิชชา: ฉบับชีวิตปักษ์ใต้, 2(1), 27.*
- บุญเสริม แก้วพรหม (บรรณาธิการ). (2542). *วารสารเดือนสิบ'42 ที่ระลึกในการจัดงานประเพณีเทศกาลเดือนสิบ ประจำปี 2542 จังหวัดนครศรีธรรมราช*. กรุงเทพฯ: นาค.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. (2548). *ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระรามาธิบดีศรีสุนทรมหาจุฬาลงกรณ์จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชเจ้า, พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2463). *พระราชพิธี 12 เดือน*. กรุงเทพฯ: ไทย.
- พระอนุพงษ์ ธนปาโล. (2561). ทศนะเรื่องคุณค่าทางสังคมในประเพณีสารทเดือนสิบ. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, 1(2), 1-4. <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/dsr/article/view/423/335>
- พัชรินทร์ ลั้งแท็กูล. (2565). *ประเพณีสารทเดือนสิบเมืองนครศรีธรรมราช*. เข้าถึงได้จาก https://www.finearts.go.th/storage/contents/2022/11/detail_file/j7tclqwnd2AZQJzoESCs76F9n-Vpfp1yUSkbbQSK2.pdf
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2537). *พระไตรปิฎก ฉบับมหามกุฏฯ (ภาษาไทย) เล่มที่ 39*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วิญญูชน เหา่ตระกูล. (2559). *ศึกษาความเชื่อเรื่องเปรตในประเพณีสารทเดือนสิบ: กรณีศึกษาประชากรตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สีบพงษ์ ธรรมชาติ. (2544). *สารนครศรีธรรมราช ฉบับพิเศษ เดือนสิบ*. นครศรีธรรมราช: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช.
- สุदारรณ์ มีบัว. (2560). ประเพณีบุญสารทเดือนสิบเมืองนคร. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*, 9(2), 220-229.
- สุมาลัย กาลวิบูลย์. (2557). การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสารทเดือนสิบกับแนวคิดเรื่องกรรมและการอุทิศส่วนกุศลในพุทธศาสนานิกายเถรวาท. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 3(2), 93-128.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช. (2537). *เอกสารเดือนสิบประจำปี 2537 ที่ระลึกในการจัดเทศกาลเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราช*. สุราษฎร์ธานี: อุดมลาภ.

